

Časopis Ekonomskog fakulteta Brčko
Volumen 12, Sveska 1, 2018, str. 55-60
Journal of Faculty of Economics Brcko
Volume 12, Issue 1, 2018, pp. 55-60

Klasifikacija
Prethodno saopštenje
Classification
Preliminary communication

UDK: 378.4.014.542:334.726
DOI: 10.7251/ZREFB1812055L

УЛОГА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА КАО ФАКТОРА ПРИВРЕДНОГ И ДРУШТВЕНОГ РАЗВОЈА

THE ROLE OF HIGHER EDUCATION AS A FACTOR OF ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT

Александар Живковић^{a,1}, Милош Д. Лутовац^{b,2}

^aЕкономски факултет Универзитет у Београду/Faculty of Economics, University of Belgrade

^bБеоградска пословна школа-висока школа струковних студија/Belgrade Business School-Higher Education Institution for Applied Studies

PODACI O ČLANKU

Primljen 12.02.2018.
Dostavljen na recenziju 20.02.2018.
Prihvaćen 09.04.2018.
Dostupan online od 31.10.2018.

Кljučне riječi:
образовање
људски капитал
универзитет
привредни развој

ARTICLE INFO

Received 02/12/2018
Sent to revision 02/20/2018
Accepted 04/09/2018
Available online 10/31/2018

Keywords:
education
human capital
university
economic development

APSTRAKT

Привредни развој и напредак сваког друштва зависе од образовања становништва. Сходно томе, неопходно је посветити посебну пажњу сектору образовања, његовом повезивању са тржиштем рада и дефинисању стратегије. Свет је данас суочен са кризом у многим областима друштвеног живота и рада људи, па и у области васпитања и образовања. Основно питање земаља у развоју је како ухватити корак са развијеним земљама у светској прерасподели знања, вештина и способности, односно укључити се у савремене светске токове. образовање као важан чиниоц развоја и напретка, у било којој земљи, па и у Србији плени пажњу најшире јавности, сручњака и посебно научника, који га посматрају са различитих страна. Оно је у последње две деценије доживело драстичне промене које су последица крупних догађаја на светској образовној, економској и политичкој сцени. За Србију, у процесу транзиције, ово питање је веома актуелно да би постигла напредак, приближавање, односно усклађивање образовног, научно-истраживачког и развојног система са ужим и ширим окружењем. Универзитети су значајни за промовисање друштвеног, културног и економског развоја нација и треба да предузму улогу у променама и привредном развоју Србије. Истовремено, додатно се намеће и питање савремених образовних парадигми које су примерене турбулентном окружењу, веома брзим променама и методама рада, што држимо да је допунски истраживачки изазов и покретачки мотив за покушај давања властитог доприноса истраживањем.

ABSTRACT

Economic development and growth of every society depend on the education. Therefore, it is necessary to pay special attention to the education sector, its connections with the labor market and defining the strategy. The world today faces a crisis in many areas of social life and work of people, including the education. The main issue of developing countries is how to catch up with developed countries in the global redistribution of knowledge, skills and capabilities, or engage in modern world trends. Education as an important factor in the development and progress, in every country, even in Serbia, draws the attention of the general public, experts and especially scientists, who view it from different sides. Over the last two decades, it has experienced drastic changes that are the result of major events on the world's educational, economic and political scene. For Serbia, in the transition process, this issue is very topical in order to achieve progress, convergence, or harmonization of the educational, scientific and research and development system with a narrower and wider environment. Universities are important for promoting the social, cultural and economic development of nations and should take a role in the changes and economic development of Serbia. At the same time, the question of contemporary educational paradigms, which are appropriate to the turbulent environment, very rapid changes and methods of work, is additionally posed, which is a complementary research challenge and an incentive to try to give our own contribution to the research.

¹ aca@ekof.bg.ac.rs

² milosdlutova@yahoo.com

Увод

У савременим, посебно друштвеним, а нарочито економским и организационим наукама све више пажње се поклања разматрању и промишљању нових парадигми националног идентитета, који је условљен променама у садржају и карактеру капитала и који добија обим „социјалног капитала“. Међутим, та разматрања нових парадигми социјалног капитала, не могу бити успешна ако се не одвијају у контексту остваривања текућег процеса глобализације.¹ Глобализација и глобални капитализам, захтевају нове научно засноване одговоре, не само на традиционално филозофско питање о положају човека у свету и космосу, већ и о положају човека у свакодневници, пре свега у радној средини. У том циљу потребно је критички са теоријског становишта промишљати економску стварност, супротно данашњој стандардној теорији која узима случајно изабране претпоставке настојећи да натера стварност да им се прилагоди.²

Савремено друштво карактерише велика брзина трансформационих процеса, како на нивоима држава, тако и на нивоу глобалне заједнице. Свет је данас суочен са кризом у многим областима друштвеног живота и рада људи, па самим тим и у области васпитања и образовања. Свакодневно се сусрећемо са мишљењима да је дошло до „кризе образовања“, „кризе система васпитања“ и слично, те, истраживање специфичне улоге високог образовања у генерисању целокупног друштвеног прогреса, је несумњиво важно.

У најразвијенијим државама света преузет је низ веома радикалних захвата у систему образовања. Ове земље, успеле су да остваре интеграцију науке, образовања и привређивања, те је очекивани исход тога процеса довео до економског бума. Извор друштвеног богатства није више у било каквом раду, понајмање физичком, већ у иновацијама, интелектуалном капиталу заснованом на креативном ангажовању образовних кадрова. Тиме се покреће значајно питање односа између друштвеног развоја и образовања кадрова као доминирајућег чиниоца производних снага. Другачије речено, долази се на питање о стварној делотворности образовања и његовом утицају на друштвени развој.³

Сврха проучавања образовања у Србији и прилагођавање европским стандардима произилази из чињенице да су савремене образовне методе истовремено и такозване „технолозије знања“. Стога, на овом плану ниједна земља не може да остане по страни. Образовање представља највеће друштвено добро само по себи, јер је једно од битних фактора ефикасности и брзине како економског, тако и целокупног друштвеног развоја. Стога, савремено образовање помаже доносиоцима одука да изаберу квалитетније одлуке, па се може рећи да оно у тој мисији више служи побољшању ефикасности, него ефикасности процеса одлучивања. Дакле, образовање представља један од најзначајнијих чинилаца убрзаног раста и развоја привреде земље, која производи независне и универзално способне личности. Оно, самим тим, има двојак карактер: освајање потребног знања и примена знања у пракси. Специфична улога образовања, толико је значајна за целокупан друштвени развој, па би се она могла сматрати његовим синонимом.⁴

1. Општа разматрања о улози и значају образовања у савременом свету

Друштвена инфраструктура, како је у данашње време посматра савремена економска наука обухвата бројне и разноврсне активности; образовање, здравство, културу, социјално старање, научно-истраживање и развој, јвни сектор, политичке организације, државне органе те удружења грађана.⁵ Иако су ове делатности различите по карактеру, све се одликују тиме што су њихови производи и услуге специфична добра која се углавном не реализују на тржишту, сагласно

¹ Видјанин, В. Н., Г. П. Журавлева, (2007.), *Економическая теория*, Москва: ИНФРА, стр. 63-64.

² Иљин, И. В., И. И. Мазур, А. Н. Чумаков, (глав. ред.) (2012.), *Глобалистика енциклопедия-оригинално издање-Енциклопедијски водич*, Москва: Алфа М, стр., 237-238.

³ Каравидић, С., М. Чукановић, (2009.), *Економика и финансијски менаџмент у образовању*, Београд: Факултет организационих наука, стр., 60.

⁴ Mansfield, E., (1990.), *Managerial Economics*, London: Northon, стр., 90-98.

⁵ Hall, R., Jones, E. & J. I., (1999.), *Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker Than Others ?*, „The Quarterly Journal of Economics“, vol. 114, No. 1., str. 83-116.

привредним законитостима, већ представљају добра за целину друштва или поједине његове делове. Али, у свакој ери, образовање се издвајало и имало је специфично значење.⁶

Глобализација, одржив развој и образовање заузимају данас приоритетна места на међународној сцени. Реч је о атрактивним и повезаним темама које покривају читав низ важних питања, као што су: привредни раст и развој, расподела дохотка, развојна кооперација, комерцијално образовање. Зато се у условима глобализације рађају нови концепти развоја засновани на образовању, које претендује да буде универзална развојна парадигма, релевантна за све земље. Уствари, ради се о новом приступу друштвеном напретку, који се битно разликује од, још увек, доминантне парадигме конвенционалног развоја.⁷

Државе света, развијене и оне у развоју, суочене су са повећаним захтевима у области образовања. У скоро свим земљама, сама организација и функционисање система образовања представља предмет расправа и обухватних анализа стручњака из ове области. Тако, упркос богатој и широкој мешавини традиције и историје, већина универзитета широм света дели запањујуће сличне циљеве и тежње. Скоро да постоји универзално мишљење да су универзитети и остале високошколске институције од кључног значаја за промовисање друштвеног, културног и економског развоја нација. Опште је прихваћено да универзитети најбоље остварују ове мисије ако су аутономни и слободни од религијских, политичких и идеолошких утицаја. Стога, они су задужени за чување, преношење и унапређење знања путем наставе и истраживања.⁸

2. Утицај високог образовања на развој

У доба глобализације, када софистициране технологије супституишу човека, креативни сектори афирмишу људски капитал. У таквим условима креативност се јавља као способност решавања сложених проблема и стварања новог знања. Концентрација знања се, ипак дешава у само малом броју високо развијених земаља. Зато модерна знања и вештине, подразумевају специјализоване кадрове, високу технологију и финансирање. То је и објашњење због чега у условима глобалне економије сиромашне државе извозе образоване и/или талентоване кадрове, док развијени свет трансформише знање у тржишну вредност, а као резултат – неразвијени увозе производе и услуге развијених.⁹

Брз технолошки развој, економске промене, потребе демократизације неравномерно развијеног друштва, проблеми политичког, социјалног и привредног карактера, условили су да образовање постане једна од најактуелнијих тема. Процес глобализације је још један доказ да савремени развој људских потенцијала не садржи у себи само потребу за способношћу да се унапреди професионализам, већ потпуну свест о културним и социјалним проблемима које повлачи за собом. За високо образовне институције је значајно да ојачају своју улогу у повећању моралних и етичких вредности у друштву.

Постоје две основне „школе“ мишљења о томе какав је утицај образовања на друштвену стратификацију. Једна школа види образовање као канал друштвене мобилности, који може олакшати индивидуално напредовање на друштвеној лествици и померање појединца из мање привилегованих друштвених слојева ка привилегованијим деловима друштва. Овакво мишљење је нарочито присутно у државним политикама и стратегијама које за циљ имају смањење сиромаштва, економски развој, пораст друштвене кохезије итд. Насупрот овоме, стоји разумевање образовања као механизма друштвене репродукције. Многе студије показују да социо-економски статус студената представља значајан фактор напредовања кроз образовни систем. Међутим, постоје разлике у односу на снагу утицаја социоекономског статуса у зависности од тога на који образовни прелазак се односи. Док неки аутори тврде да утицај опада у каснијим преласцима, (нпр. утицај је већи на преласку из основног у средње образовање, него на преласку из средње школе на

⁶ Глухов, В. В., (2011.), *Економија знања*, Нови Сад, Висока основна школа, стр. 62-66.

⁷ Јовановић Гавриловић, Б., (2008.), *Глобализација, национална економија и одржив развој*, „Економска политика и привредни развој“, Београд: Економски факултет, стр. 91.

⁸ Печујлић, М., (1980.), *Универзитет будућности*, Београд: Политика, Савремена публицистика-Нинове свеске 14, стр. 9-58.

⁹ Лутовац, М., (2009.), *Образовање као развојни стуб економије и глобална економска криза*, „Пословно окружење у Србији и светска економска криза“, Нови Сад: Висока пословна школа, стр.55-56.

универзитет), други сматрају да ће утицај остати, у смислу доступности неких врста високо образовних институција и престижних програма, а не у смислу доступности одређеног нивоа образовања по себи. Једна од кључних фигура у теоријском приступу овом проблему је француски социолог Пјер Бурдије (*Pierre Bourdieu*), који читав образовни систем види као механизам социјалне репродукције. Будући да образовни систем формирају и организују друштвене групе које поседују моћ, систем такође репродукује дистрибуцију моћи у друштву и, стога, репродукује друштвену неједнакост.¹⁰

У последњој деценији прошлог и првој деценији овог века могуће је приметити значајан број радова који се баве истраживањем високог образовања из економске перспективе. Ова истраживања нису ограничена на финансирање високог образовања, већ покушавају да анализирају високо образовање у целини и, често, у фокус стављају корист коју ће појединац имати од високог образовања, поготово у смислу односа приватних добитака и улагања у високо образовање. Анализе у неким земљама показују да свршени средњошколци зарађују више него они са нижим образовањем. Тако се показало да и они који заврше факултет имају више шансе да буду запослени и изложени су мањем ризику од дуготрајне незапослености.¹¹

Расправа о улози високог образовања, у свету промена, мора се заснивати на разумној равнотежи између очувања карактеристика које ће остати као део образовног и културног наслеђа и промена које су у складу са променама друштва. Може се поставити следеће питање: шта је и шта би требало да буде улога високог образовања у данашњем друштву и друштву у будућности?¹² Тако увиђамо да је у историјском развоју друштва и научно-технолошком напретку дошло до значајног преокета и до великих промена у структури и начину стицања ГДП-а. Последица тих муњевитих промена у свету је развој нових технологија и научних дисциплина које су се појавиле последњих педесет година. Ако земље у транзицији и развоју теже да ухвате корак са развијеним државама света морају се прикључити тим новим развојним трендовима, те на основу тога остварити целокупни друштвени напредак. Позитивне промене у стварању друштва знања могу се остварити само развојем сопствене образовне методологије и кроз перманентне процесе едукације, који су примерени нашој држави, имајући у виду наше историјске, културне, социолошке и друге особености.

Када је реч о економском развоју, за високо образовање се тврди да увећава продуктивност, првенствено кроз раст људског (хуманог) капитала, односно стварање веће и боље образоване радне снаге. Поред овога, унутар економије знања, производња знања, заједно са ефективним и ефикасним преносом знања индустрији (у ширем значењу), виђена је као један од кључних фактора за економски раст. На крају, често се говори да је већа образованост становништва повезана са мањим трошковима других јавних сектора. Међутим издвајања за НИР делатности и стање у самом образовању стање образовањаније исто у свим државама света.¹³ Ако посматрамо стање НИР делатности, можемо приметити да се у Србији, као и у већини држава југоисточне европе, веома мало пажње придаје развоју ове привредне делатности. То индиректно или директно доводи до назадовања у техничко-технолошком напретку као и привредном и друштвеном развоју у целини. У земљама Европске уније за науку и научно-истраживачки рад одваја се око 2-3 процента БДП-а, док се у Србији за област образовања издваја свега 0,3 посто БДП-а. Чак је и овако скромна расподела финансијских средстава у већини случајева нереална и неадекватна, те се стање у науци и образовању на одређени начин пресликава на привреду и друштво.¹⁴

Када говоримо о друштвеном развоју, једно од традиционалних улога високог образовања јесте да изграђује национални идентитет. Протести студената и једног дела академског особља заиста су

¹⁰ Bourdieu, P., J. C. Passeron, (1990.), *Reproduction in Education, Society and Culture*, London: SAGE publication, 2nd edition, стр., 23-28.

¹¹ Дерек, Б., (2005.), *Универзитет на тржишту-комерцијализација високог школства*, Београд: Клио, стр., 9-24.

¹² Каравидић, С., М. Чукановић, (2009.), *Економика и финансијски менаџмент у образовању*, Београд: Факултет организационих наука, стр., 52-54.

¹³ Вукасовић, М., М. Бабин, В. Ивошевић, П. Лажетић, К. Миклавић, (2009), *Финансирање високог образовања у Југоисточној Европи: Албанија, Црна Гора, Хрватска, Словенија, Србија*, Нови Пазар: Центар за образовне политике, државни универзитет у Новом Пазару, стр. 62-63.

¹⁴ Лутовац, Д. М., (2009.), *Расходи за образовање и здравство у државама Европске уније и Републици Србији*, Београд: ИМПП, стр. 84-90.

допринели демократизацији земаља у нашем региону. Још један аспект високог образовања, који је у вези са друштвеним развојем, јесте питање друштвених неједнакости и ефеката високог образовања на неједнакости у друштву. Као што смо напред навели, опште је прихваћено да универзитети најбоље испуњавају ове мисије ако су аутономни и слободни од религијских, политичких, идеолошких и корпоративних утицаја. Иако се то, не поштује увек, већина универзитета сматра да наставници морају уживати академску слободу, тј. право да подучавају, истражују, објављују и учествују у управљању институцијом без ограничења. Данас, широм света расте забринутост да је способност универзитета да испуни своје мисије компромитована са различитих страна. Омасовљење високог образовања подиже финансијски притисак на владе. Ово, с друге стране, изазива често жучне расправе о подели трошкова и промени извора финансирања (у смислу све већег финансирања из приватних извора), уз забринутост поводом могућег утицаја поменутих мера на доступност високог образовања. Такође, захтеви за већом одговорношћу и ефикасношћу, као и брига о квалитету, могу усмерити многе владе ка експериментисању са новим моделима финансирања, заснованим на показатељима делотворности, који могу ограничити академску аутономију.

На крају можемо слободно рећи, доста је у историји људског друштва и његовом еволутивном развоју истражено. Али као што је еволутивни пут развоја људског друштва и образовања у њему сталан, тако и сазнање тог развоја пружа могућност и потребу за сталним и критичким промишљањем.

3. Уместо закључка

Образовање у Србији, као део светског образовног простора, има значајно упориште у дугој и богатој историји, али дугогодишње одсуство тржишног механизма и непостојање добре стратегије рефлектује се на њену слабу позиционираност у европском простору образовања. Суштински проблем није једноставно степен неједнакости између државних школа и факултета, већ укупан ниво неједнакости у нашем друштву. Такође, економска ситуација у Србији има великог одраза на образовање. Питање које мучи све нас је: како превазићи постојећу кризу образовања и ухватити корак са развијеним земаљама у светској прерасподели знања, вештина и способности, односно како се укључити у савремене светске токове образовања.

Данас у Србији успостављање узајамно функционалних односа између образовања, науке и технологије, још увек није теоријски и практично довољно осмишљено иако је то закономерност њиховог укупног развоја. Зато се и намеће питање наших опредељења према том стратешком циљу, као и способност образовног система да се успешно укључи у тај систем. Убрзан технолошки развој у свету, који све више наглашава значај образовања у земаљама тржишне привреде, узрокује потребу да процесе транзиције и демократизације у нашој земљи прате одговарајуће промене у систему образовања. Потребно је да се систем српског образовања приближи системима образовања развијенијих земаља, на научно верификован начин узимајући у обзир искуства других земаља, сопствена искуства из прошлости, достигнућа педагошке науке и општу стратегију развоја Републике Србије. Међутим, можемо слободно рећи, да садашња образовна ситуација у Србији нема добре карактеристике. Поред овога, није дошло до квалитативног споја научно-истраживачког рада и технологије, на једној, са производњом, на другој страни.

Литература

1. Bourdieu, P., J. C. Passeron, (1990.), *Reproduction in Education, Society and Culture*, London: SAGE publication, 2nd edition.
2. Видјанин, В. Н., Г. П. Журавлева, (2007.), *Економическая теория*, Москва: ИНФРА.
3. Вукасовић, М., М. Бабин, В. Ивошевић, П. Лажетић, К. Миклавић, (2009), *Финансирање високог образовања у Југоисточној Европи: Албанија, Црна Гора, Хрватска, Словенија, Србија*, Нови Пазар: Центар за образовне политике, државни универзитет у Новом Пазару.
4. Глухов, В. В., (2011.), *Економија знања*, Нови Сад, ВПШ.
5. Дерек, Б., (2005.), *Универзитет на тржишту-комерцијализација високог школства*, Београд: Клио.

6. Иљин, И. В., И. И. Мазур, А. Н. Чумаков, (глав. ред.) (2012.), *Глобалистика енциклопедия-оригинално издање-Енциклопедијски водич*, Москва: Алфа М.
7. Јовановић Гавриловић, Б., (2008.), *Глобализација, национална економија и одржив развој*, „Економска политика и привредни развој“, Београд: Економски факултет.
8. Каравидић, С., М. Чукановић, (2009.), *Економика и финансијски менаџмент у образовању*, Београд: Факултет организационих наука.
9. Лутовац, Д. М., (2009.), *Расходи за образовање и здравство у државама Европске уније и Републици Србији*, Београд: ИМПП.
10. Лутовац, М., (2009.), *Образовање као развојни стуб економије и глобална економска криза*, „Пословно окружење у Србији и светска економска криза“, Нови Сад: Висока пословна школа.
11. Mansfield, E., (1990.), *Managerial Economics*, London: Northon.
12. Печујлић, М., (1980.), Универзитет будућности, Београд: Политика, Савремена публицистика-Нинове свеске 14.
13. Hall, R., Jones, E. & J. I. , (1999.), Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker Than Others ?, „The Quarterly Journal of Economics“, vol. 114, No. 1.